

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

Liber Sextus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

Quid autem dicam, quod crudelissimis etiam Tytānibus sic adularis, ut summos uiros putare uidearis? Quid em̄ ais de Cypselo. Felix hic uir Cypselus eacida. Quomodo autem si Cypselus felix, Phalaridem, cuius ille similis fuit, beatū fuisse negabimus, imo ꝑ̄o uideo quā rōne Phalaris etiam tibi ac Ioui placuit. Sic em̄ ipsi quoq; respondisti. Apollo Iuppiterque pater uitam Phalaridi prorogauit, quia Caritona & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cepisset, patientiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus, dimisit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo consulebat.

CAPVT XV.

Methymnensibus autē perutile fore asseruisti, si ligneum Dionysi caput colerent. colunt enim certe Methymnenses ligneum Dionysi caput tibi hortanti persuasi, alij ꝑ̄o lapideis, alij aneis, nōnulli aureis, multi argenteis simulachris sacrificant. Triginta deorum milia in terra esse censeat Hesiodus. Ego autem multo plures lapideos atque ligneos hominū creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Appollo mirabile uisum est, quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherent Methymnenses extraxerunt, colendumque illud diuinis honoribus esse respondisti. O rem mirabilem, ex profundo maris ita repente retibus annexum Dionysi caput profiluit. Hęc Oenomaus.

EVSEBII Phamphili Liber Sextus.

Vnc in hoc sexto euangelicæ præparationis uoluntate falsitatem oraculorum a falsa de fati opinione profuxisse, neq; aliunde quam celestium motu corporum diuinationem illorum coniectura colligam etiam fuisse ostendemus.

Quod quæcunq; dij gentium præuidebant celestium motu præuidebant.

CAPVT I.

Adit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius, qui in libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit. Quæcunq; inquit dij fatata prædicunt, Stellarum ino-

tus

tus ita futura significant, quod omnes & maxime Apollo multis respon-
sionis aperuit. Cum enim ab eo quaerere, marem ne an foeminam in
utero habes mulier parere, foeminam respondit, idque a conceptionis
tempore pcepisse declarat dicens. Non sperato marem Phoebe cum Ara-
res Cypriae radijs tenebrae. Aegrotationes etiam Stellarum cursu p-
dicabant. Malis enim pulmonem agitari humoribus respondit, quia salebris
Saturnus premeret, & in alio responso, Fatatus tibi adest dies, quem Sa-
turnus Mauorsque simul statuerunt. His abunde intellectum puto non
diuina quadam uirtute, sed caelestium motus obseruatione ac ratio-
ne mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius
quam homines afferebant.

Quod uoluntates hominum satis agi arbitrabantur, liberae
negantes arbitrium, idque deorum consilijs persuasi. CAP. II.

Quare modo attente considera, quod non solum exteriora,
& quae in potestate non sunt, uerum etiam uoluntates hominum
fatatas arbitrabantur. Sic enim ipse Apollo cum de milite quo-
dam interrogatus esset, quare tam periculosa rei studeret,
respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat, adeo
autem generosi quidem illi dii fatatum extulerunt, ut nec templa sua defen-
dere se posse a fulminibus confiterentur. Quae igitur spe uota illis reddun-
tur, aut cur pie colendi adorandique sunt, quae sibi ipsis sufficere nequeunt.
Quae omnia oraculo suo his uerbis adito Apollo confirmauit.

Vos ab erichthonij generati sanguine magni
Qui quando structura cadet pulcherrima templi,
Percupidi scire haec oracula nostra petistis
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Compressus cum fulminibus ruet undique crebris
Exilietque aether, quae templa excelsa deorum
Sub mediisque undis naues multaque cremabunt
Atque altos ferient montes, ipsosque fugabunt
Pastores trepidos, speleaque poscere cogent.
Tunc quoque terrifico percussum hoc fulmine templum
Ardebit, sic stat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe praestat quodcumque seuerae
Et iuxta & stabili statuerunt lege sorores.

Esse

Esse etenim certum, stabile, inuiolabile semper

Quicquid nent fufis Parcae rex iuffit olympi.

Si ergo nec templa fua defendere dii poffunt, fed uenire neceffe eft, que Parcae fufis funt euoluta, qd oportet deos aut colere, aut de futuris interrogare, fi tam bonorū q̄ cōtrariorū eaufa neceffitas erit fa-
ralis: Erit igitur hæc neceffitas dñs omnibus fpretis, fola ueneranda. Quod fi Parcae dñs Iuppiter eft, q̄ quodcunq; fufis Parcae conuol-
uent, immobile fore ftatuit, cur nō ceteris omnibus relictis, folum il-
lum deum, & folum bonorū largitorē magna p̄dicas uoce: p̄fertim
cum ipfe folus confilia Parcarum, ut alibi dicis, mutare facile poffit. Vera igitur ratio illum efle deum, illum fequēdum atq; colendum
folummodo aftruit.

Quod facta magica ui folui poffe Apollo refpōdit. CAP. III.

Contra ꝑo Pithius Apollo maleficis artibus fata folui cō-
tendit. Cum enim q̄reret qdam, cur ineptus ad rem quā/
p̄iam ab Apolline iudicatus efferet, quidq; faciēdum efferet,
ut quali aptus fufcipere, fatorū impediri uī eum respon-
dit, quā magicis artibus effugere poterat. Vnde aperte patet magi-
cam diuinitus autē hominibus cōceffam, ut aliquo modo fatum re-
pellerent. Hæc Porphyrij nō mea funt. Qui autē re magica fata ho-
minibus foluēda confuluit, quomodo ip̄e qui deus eft, fatatum tem-
pli nō reppulit incendium? Nobis autē illud etiam confyderandum
eft, quam dignus dei appellatione ille fit, qui non ad philofophiam,
fed ad malas artes homines hortatur.

Quod Apollo nonnunquam mentiri fe fatebatur.

Porphyrius autē meniri quoq; deos fatef, exquisitam futu-
rorum cognitionē dicens nō hominibus folum, fed multis
etiam deorū incōprehensibilem efle, unde interrogati, non
fponfe mentiunt inquit. Quare p̄dicere folent nō poffe ue-
re fe refpondere: homines autem ex amentia perfeuerantius cogūt
ut refpondeāt. Appollo igit̄ delphicus cum huiufmodi cœli ac cōti-
nentis affectio efferet: ut uerum p̄uidere nō poffet: retine dicebat per-
uatem uim iftam, & potentia ꝑba hæc nō proferas, falſa dicam fi co-
ges. Et in alio refponfo. Nihil hodie inquit ftellarum mihi uia dicen-
dum præftat. Deinde cōcludens ait. Manifeflum iam fecimus unde
m falſitas

falsitas ad deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius, Nos autē dicimus hinc patere nihil in deorū oraculis diuinum fuisse. Quomodo enim deus, qui natura ueritas est mentietur? aut quomodo boni dæmones falsitate querentes fraudabunt? quomodo etiam homine superior erit, qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem, cui aliqua cura uirtutis sit, nulla ratione cogi posse ut mentiatur nō dubitamus. Nam si etiam uerba & cædem minaberis, nō dubitabit exclamare, ense acue, ignem afferas, corpus meum incidas, totum cremato, stellæ in terram ante descendent, & terra in cœlum ascendet, quæ falsum a me quicquid audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato CAPVT V.

Non enim dii aut boni, sed perniciosi ac nequam dæmones sunt, qui libertatē nostrā destruxerunt, & stellis non exteriora solum, uerum etiam uolūtates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset, iaceret omnis philosophia, iaceret pietas, nulla esset laus uirtutis, nullus fructus laborū, nec puniendi essent improbi, nec admirandi studiosi, si non libera uolūta te & nostra sponte susceptis laboribus, sed necessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc uertit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuique hominum, est quæ necesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura laboreque consisti? Nam si qui militiam ire cupit, non sponte, sed fati coactus id cupit, & latrones similiter ac adulteri ceterique nequissimi homines, & econtra modesti & iusti fati compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisquā monenti ac precipienti mentē adhibebit? aut quomodo non exclamabit, non sunt potestatis hæc meæ o doctor, ac ideo quid oportet sollicitum esse, nisi etiam fati hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi precipiendique tibi necessitas instat, frustra tamen doces ac precipis, faciam enim si fata uolunt, imo uero laborandum mihi nō est. Aderit enim mihi necessario quod fatatum est, & profecto, qui hortatur & docet, qui peccantes castigat, & probos commendat, is re ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens, solo fatorum uicitur nomine, similiterque facit, ut si quis bonitatem

nitatem naturæ, qua uniuersa gubernatur nequitia appellet, uocabulo, eodem enim certo pacto cum manifeste omnes non aliunde, sed a libera nostra uoluntate admonēdos filios, castigādosq; seruos inducamur, & sponte nos aliud uelle, aliud nolle cognoscamus. Vehementer errat, q̄ hæc necessitate fatore fieri cōtendit, & studia hoīum retrudit. Exhortatiōe nāq; atq; doctrina bene uitā agi humanā uidemus, q̄ oīa una cū legibus hæc opinio si sibi constet, radicitus euellit, non em̄ erit opus aut peccantes castigare, siq̄dem coacti fecerūt, aut honores p̄bis uiris retribuere, q̄ utraq; p̄fecto uidemus magnā uim altere ad improbitatē rephēdendā, altere ad p̄bitatē amplectendam retinere. Pietas em̄ in deum nonne funditus euertit̄, si nec ipse deus nobis, nec piæ orationes & cultus eius necessitate iūctis hominibus pōt p̄desse? Quomodo autē cū sentiamus nostra nos appetitione moueri, nō omnino amentissimum erit ab exteriorē quadā uī quasi animi expertes moueri nos credere? Sic em̄ libera uoluntate alia fugimus, alia seq̄mur, ut quēadmodū dolere, gaudere, uidere, audire, non ratiocinando, sed re ipsa cōphēdimus, ita a nostrum ipsore consilio aut fugiendū aut sequendū moueri nos p̄fecto sentimus. Quas ob res rōnalis naturæ libertas iure negari nō pōt. Si autē multa p̄ter uoluntatem eueniunt, quibus nonnulli turbant̄, distinguenda res elegantius est, cōsiderandumq; diligentius, quia rōne fiant, uidebimus enim non fatore, sed alia quadam atque sublimiori prouidentia ratione ita fieri. Age igitur altius rem cōsideremus. Uniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari, uera pietatis p̄dicant iura, propria q̄o ratione singula secundum formas suas, q̄dam habitu, quadā natura, q̄dam sensu, alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur, & alia q̄dem antecedēte ratione facta, alia uero consequente ad ea quæ per antecedentem producta sunt, uarium totius atq; diuersum constituunt ornatum. Cumq; singula rerum genera propriā naturæ determinatamq; fabricam a prima causa cōsecuta sint, hinc libertatis quis naturæ rōnem facile perspiciet̄: cum enim nō simplex quadam res homo existat, sed a duobus contrarijs animo atq; corpore constet, cumq; corpus ex consequēti, ut organum animo attributū sit, anima q̄o de intellectus substantia p̄dicente sit rōne creata, & illud q̄dem irrōnale ac mortale, hæc autē

m ij irratio/

irrationalis incorporea atq; immortalis, eumq; corpore baluis ani/
 mo rationali immortalisq; naturæ coniungamur, iure ita compositū
 hoc animal cum simplex natura sit, dupliciter diuersaq; uia uiuendi
 rationē complectitur. Nam & naturæ corporis seruit, & diuiniorē
 partem, si se ipsum cognouit, non spernit libertatis suæ cupidum, ita
 idem & seruit & liberum est, talem enim a deo corporis atq; anime,
 quibus ipse sciuit rationibus, coniunctionem homo consecutus est.
 Si ergo quispiam quæ corporis aut animi nature sunt fati uocabulo
 abusus necessitati subijcit/uehementer errat, si enim necessitas, quæ
 impediri nō potest, fatum esse intelligitur, multa ꝑo animæ & cor/
 poris naturam consequentia impediuntur, infinitaq; forinsecus pre/
 ter naturam & animæ & corpori accidunt, quomodo fatum & na/
 tura idem atq; unum erit. Fiunt em̄ in nobis multa uoluntate, quæ
 in nobis est, cuiusmodi sunt, quæ secundum naturam animæ appe/
 titus. Multa etiā corporis natura fiunt, alia istis animo dico & cor/
 pori accidunt, quæ alijs natura cōueniunt, sed neq; animi libertatē,
 neq; corporis naturam, neq; quæcunq; forinsecus accidunt, iure quis/
 piam a causa subtrahat. Causa ꝑo omnium, & quæ libertatis nostræ
 sunt, & quæ naturæ corporis sunt, & quæ accidunt extrinsecus deus
 est, a quo uniuersa quæ sunt producunt. De omnibus omnium quæ
 sunt scriptura id dicit, Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse manda/
 uit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus, alia ꝑter opinionē acci/
 dunt nostrā, meminisse tunc debemus coniunctionis huius nostræ,
 quæ corpore atq; animo cōstat, unde rationalis atq; intellectiua ani/
 ma in infantis corpore præter naturā suam irrationalis esse uidet, &
 intellectus ægrotatione corporis uersus insanit, & senectute instru/
 mentis omnibus intellectis, intellectiux animæ uirtus hebetat. Do/
 lores rursus ꝑter naturam uehementius corpus urgentes, libertatem
 animi deijciunt, quæ doloribus uicta, corpus consequitur. Ita patet
 ineuitabilia q̄dam uincula libertati animæ, partim a natura corpis,
 partim ab exterioribus imminere. Sed uoluntas hominis ad tantum
 uirtutis interdū peruenit, ut & nature corporis & exterioribus cum/
 ctis resistat. Corpus em̄ plerumq; ad Venerem fertur, & anima ha/
 benis utens rationis subigit corporis impetum atq; domat, fame, si/
 ti ac frigore corpus conficit, & remedia q̄ritat. At uoluntas ecōtra,
 ea ipsa

ea ipsa nonnunquam eligit, & ieiunio cæterisque laboribus appetitum car-
 nis frænât. Præterea natura corporis tranquillatione gaudet uoluptatum,
 & uoluntas laborem plerumque amat. Multi autem peiora secuti, natu-
 ralem usum ad eum, qui propter naturam est, conuertunt, masculi & ma-
 sculos turpitudinem operantes. Ita non in omnibus ratio uincit, sed in-
 terdum ipsa ducit, interdum autem ducit, adeo ut nonnunquam mori me-
 lius quam uiuere iudicauerit, proprijs homo manibus se ipsum interimat.
 Si ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset cõcertatio, non ma-
 gna beneuiuendi esset difficultas. Nunc cum hæc uitam deus inter
 multa cõstituerit, inter homines, inter bæluas, inter ignem etiã atque
 aquã, continentemque aera, non est sibi solummodo pugnandum ad-
 uersus cõiunctam corporis naturam, uerum etiam ad infinita pene
 exteriora. Crebro enim etiam ciborum & continentis temperies, aut
 ecõtra, æstus aliaque huiusmodi complura natura quædam facta, nobis
 autem per accidens ingruentia non parum propter corporis naturam,
 quæ facile potest exteriores sufferre, uoluntatem hominis perturbat.
 Ad hæc illi, quibus cum uiuimus uoluntatem plerumque nostram ratio-
 nibus, aut quouis alio modo ad suam conuertunt, & alias meliorem,
 alias peiorem efficiunt. Solet enim cõuersatio praua nocere, sicut ecõ-
 tra bona prodesse. Bonos quippe mores cõuersatio mala corrumpit,
 ueluti etiam prauos mores proba cõuersatione corrigunt. Sic igitur
 rationalis anime uirtus huc atque illuc ab exterioribus fertur. Rursus
 autem uiribus suis diuinis aliquando superat cuncta, & inuicta robo-
 re philosophat. Quid dicam, quod quibusdam sæculis excelso ma-
 gnoque animo homines & robustissimis corporibus abundauerunt, non
 nullis e contra: quæ omnia gubernationi totius aptissime congruen-
 tia quam maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autem sim-
 pliciter tam his, quorum nos sumus causa, quam his, quæ aut natura fiunt,
 aut extrinsecus accidunt, una omnipotens atque omnia penetrans pro-
 uidentia dei præsidet, quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus,
 multa etiam eorum, quæ natura sunt cõmutat, auxiliumque affert, ut ea
 quorum nos sumus causa & eligamus, & operemur. His omnibus tri-
 partito, ut diximus, diuisis, in ea, quæ in nobis sunt, in ea, quæ secundum
 naturam, & in ea, quæ per accidens fiunt, omnibusque istis ad uolunta-
 tem dei reductis, nullum locum fatorum possidet ratio. Hinc etiam
 m iij unde

unde malorum scaturiat fons aperitur, qui nullum locum habet in his, quæ secundum naturam, aut corpore, aut animo fiunt, sed nec in his quæ forinsecus accidunt. Solummodo autem in libro animi motu, quando non secundum naturam, neque recte mouet, sed a regia exiens uia, sponte (dominus enim sibi ipsi animus est) propter naturam fertur. Cumque præcipuum honorem a deo acciperit, ut liber sit, & sui motus iudex, diuina quædam lex iniuncta sibi naturaliter est, quæ in ipso anteriore recessu exclamat, Via regia perficaris, noli ad dexteram aut sinistram declinare. Via ergo regia recta est, quam unicuique animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam, per potestatem vero liberam effecit, ut in ipsa essent uirtutis præmia sine uia aliqua eligere, cum possit etiam contraria male. Ita si proprio motu naturalem despexerit legem, fons uitiorum sponte, non aliunde, neque ulla necessitate, sed libera uoluntate atque iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est, deus uero inculpabilis est, nec cum prauam deus, aut naturam, aut substantiam animæ creauit. Cui enim ipse bonus sit, bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt. Bona igitur sunt omnia, quæ natura insunt. Vnicuique rationali animæ liberæ arbitrium natura insit. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum, ideo quando male agit non est natura culpanda, non enim natura, sed propter naturam malum agit, cum sit electionis deprauata, non naturæ opus. Cui enim uirtus ad eligenda bona inest, si ea non elegit, sed sponte melioribus spretis, mala imitatus sequitur, quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse, præsertim cum insitam atque salutarem legem uolens contempserit. Qui ergo istis omnibus reiectis, a necessitate motusque Stellarum omnia deprehendere putat, nec nobis, sed uirtuti qua omnia mouentur, peccandi causam tribuit, is quomodo non impius atque amens erit. Nam si fortuna & casu absque aliqua prouidentia ferri omnia opinatur, impietatis crimine reus mente captus quoque uidebitur, quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspicit. Sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur, quoniam tamen non peccare uifatorum delinquentes concedat necesse est, causamque dictorum diuinæ attribuat prouidentia, mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans, impius profecto iudicabitur, imo

imo ꝑo pessimus oīum, q̄a creatore uniuersi, alios ad adulteria, alios ad rapinas, alios ad alia uitia ipelli arbitret. Vñ sequit̄, aut hec peccata nō esse, aut peccādi causam in creatorē referri. Nā siue cū uideat uniuersa, cunctisq; adsit, peccare hoīes cogit, siue Stellarū motui uim cogēdi cōcessit, ipse certe aut per seipm, aut per orbis caelestes, quasi per organum nolentes homines ad uitia immittit. Quare non iure homo, sed creator eius peccator erit, quo dogmate nihil sceleritius excogitari potest. Ita qui fatorū necessitatē esse credit, is aperte deum & prouidentia negat, ueluti ecōtra, qui deum uniuersis praesse putat, uim fatorum omnino destruit. Aut enim idem est deus, quod fatum, aut diuersum. Idem certe nō erit. Nam si seriem causarum ineuitabilem caelestium motu effectam fatum esse opinantur, quomodo elementa corporea, unde caelestia etiam constant, priora fato non erunt? & quomodo quod elementis & cælo posterius est, idem erit quod prima causa? Quod si elementa & rationis & animę expertia sunt, deus autem incorporeus & uita & sapientia est, rebus omnibus, & ut sint, & ut bene sint, bonitate sua largiens, non erit ꝑfecto unum ac idem deus & fatum, quod cum caelestia corpora consequantur, eorū accidens est. Si ergo diuersum, quærendum, utrum melius deo est, an non. Sed nihil deo melius, nihil potentius excogitari potest. Vincet ergo deus, superabit exterminabitq; omnino fatum, aut si patiet̄ ipsum extare, cum possit uim eius malignam compescere, ipse ad se ipsum malignitatis causam attrahet, imo ꝑo siquidem creator omnium deus est, fatum quoq; ab ipso productum est. Ita nullæ uidebit̄ sibi cure uniuersum esse, cum tamē ab ordine rerū, & alterius ad alterā affectionē, & ab his q̄ a libera potestate animi fiunt, a parte prouidentia pateant effectus. Nam et si nullæ quædam partim corporis, partim externarum rerū, animū plerumq; a uirtute repellāt, ad omnia tamē resistit, & inuicta diuino auxilio, libertas humana euadit, quæ res certamine martyrum, qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula, comprobatur. Infiniti pene homines, non solum Græci & Barbari, uerum etiam mulieres, teneraque puellæ intrepidæ cruciatu omni superato, libenter a corpore abierunt. Nec quisque poterit fatorum necessitati hæc accommodare. Quando enim alia talia caelestium motus effecit

effecit certamina: aut quādo uita hominum ante Saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit. Vbi autē doctrina huiusmodi unq̄ fuit, q̄ prauam superstitionem dericeret, & cognitionem ueri dei omnibus immitteret. Quis autē sapiens unquā potuit doctrinā suam ad uniuersum orbem dispergere, & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi. Quod si hæc nunq̄ fuerunt, non est certe causarum series, & fatalis necessitas omnium horum causa. Nam si esset profecto alius quoq̄, eandem aut similem Stellarū necessitatē nascens habuisset. Quibus porro fatis, Saluator noster deus uerus per uniuersum orbem p̄dicatur, & qui apud Græcos, uel apud Barbaros disputabantur, non alia re q̄ prædicatione nostri Saluatoris dericiuntur. Quod v̄o fatum uniuersi creatorē ipsum esse confirmauit, qui nullam esse fatorum uim docuit, atq̄ docet, quomodo igit̄ ipsum fatū non esse se ipsum prædicat. Qui autē prædicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam multis annis, uel etiam nunc certāt, quomodo ad unam uoluntatē & fidē, & ad eandem uirtutem animi uiuendiq̄ rationem diuersis temporibus, & tam multi nostra memoria compulsi sunt. Quis mentis compos credere unq̄ poterit iuuenes simul ac senes, uiros & foeminas, seruos & liberos, doctos atq̄ indoctos, nō in uno climate orbis, neq̄ in eadē hora natos, sed ubiq̄ terrarū & diuersis tēporibus factis coactos, unam & eandē, nouā atq̄ inauditā doctrinam, & q̄dem cū periculo mortis patrijs ritibus anteposuisse, & ueræ philosophiæ dogmata duriciemq̄ uiuendi, q̄ delicias maluisse. Cæcus profecto de his, ut trito prouerbio dicitur, recte iudicaret, nō necessitate, sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsorum gentiliū philosophorū uerba contra eos, qui fatum esse opinantur. CAPVT. VI.

Lura dicere possem, sed quoniā suis testibus gentes non argumentis nostris cōfundere instituius. Oenomaum rursus audiamus, qui magno animo in libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utitur, Sed eas igitur in Delphis tu, neq̄ possis tacere cum uelis, sic Iouis filius Apollo uult modo, nō quia uult, sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniā in hunc sermonē deductus sum de potestate nostra, quā fundamentū humanæ uitæ multi appellant, diligētius q̄rere, hanc

hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Democritus autem, si bene memini, atque Chrysippus, alter seruum, alter femiservam pulcherrimam omnium humanorum rem conatur ostendere, de quibus tamē non multum curandum est. Quod si deus etiam aduersus nos est, quid faciemus? Sed non est æquum uel Apolline repugnante, ueritatem prodere Christo enim Chironis sic respondit. Patria relicta, Euboeam pete, ubi fatatum tibi est urbem ædificare. Quid ais o Apollo? An non est potestatis meæ patriam relinquere? quod si mihi fatatum est tibi urbem ædificare, siue tu consulas siue non, & siue ipse uelim siue nolim, omnino faciā, eritque mihi necesse etiam si nolim. Sed forte melius est tibi quam rationibus credere. Aliud igitur afferas, nuncia Paris o Thestides in Aeria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquā etiam si tu non præciperes, quoniā fatatum est. Aeriam autem Thasum insulam Archilochus Thestidis filius prius appellatam fuisse docuit, & Paris coloniam illo mittere persuasit, qui uidelicet nunquam id fecisset, nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ocio sumus, age nunc mihi responde. Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam sensu, perceptioneque quadam nostra. Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Ut ego quidem dico, homines ex hominibus, alter maleficus, alter malefici redargutor. Ut uero tu diceres, alter homo, alter deus, & alter diuinator, alter sycophanta. Quod tibi facile concedam, si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais? An non recte iudicauimus sensu ac perceptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat, quomodo aliquis ad Delphicum oraculum ueniat, nisi sentiat intelligatque alicuius se rei indigere? Quomodo autem Chrysippus, qui se in seruitute induxit, id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cum presente Arcesilao disputat, uel absenti Epicuro responderet, si nec quid sit Arcesilaus, nec quid sit Epicurus omnino præcipit, nec percipere potest, imo uero nec quid ipse sit? Si hæc aduersus uos quispiam diceret, nullo modo ferre possentis. Quare o Democrite, & o Chrysippe, & tu o cælestis diuinator, si molestum uobis uidetur, cum quis intelligentiam atque sensum eripere a uobis conatur, nonne nos quoque moleste ferre debemus, si magni sensum & mentem uestram putatis, nobis autem fati necessi-

n tatem

tatem, nescio quam incutiatis, quā alius uestrum a deo esse asserit, alius ab atomis deorsum latis, ac inde sursum repercussis, quę modo coniungunt, modo resoluunt fieri contendit: cum aperte eo sensu ac mente, quo nos aliqd percipimus, nec fugit nos quātum interest inter ambulare ac ferri, aut inter uelle atq; cogi. Quorsum hec? quia hæc nescire uidearis o Apollo, quā sint ea, quorū domini sumus, quæ a nostra uoluntate dependent. Hæc certe uoluntas nostra non pauca rerum principium est. Tu autē cum omnia scias, hoc principium ita te latet, ut quæ hinc sequuntur, nullo modo scire iudicaris. Nonne igitur imprudens es, qui Laio respondisti, quia interim eum a filio fatatum esset? Ignorasti quispe, quia uoluntatis suę dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est, cōiunctionem nescio quā esse causarum & seriem. Utuntur autem sapiētiores ratione quadā Euripidis. Laium em̄ aiunt dominum sui fuisse, siue uellet filium procreare, siue nollit, filio ꝑo nato necesse fuisse ab eo interfici, quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi, uerum filius quoq; sicuti & pater suæ uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis, & nō dare, sic iste interficere & nō interficere poterat. Huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis, qui etiā apud Euripidem ad Laium dicit. Vniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quānam fuit? Cædes patris antecessit, & enigmatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad hæc aliter nepotum regnum rapuit, alter profugus Adraști filiam in uxorem duxit. Vnde septem duces ridiculose mouentur, quę series ista conglutinauit. Nam si Oedipus regnare uoluisset, aut locastes nuptias reppulisset, quomodo maledictionem illam Euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filij conuenissent simul, uel uicissim regnare, uel si qui profugit, nō ad Argos, sed in extremas terrarum horas abiisset, uel si cum in Argos uenisset, Adraustus ei filiā non dedisset, uel si uxore ducta in patriam reduci non curasset, aut si cuperet quidem ipse, Adraustus uero & cæteri duces contempsissent, aut si cum parati ad pugnam Thebas petissent, timore percussus frater cum fratre conuenisset, quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem, sed seriē istam rerum necessariam pernego, quamcunq; enim rem mihi ob-

uuleris/

tuleris, simili quodam pacto eam incidere potero, ac ita ostendam nullam esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerū agitabilium liberè homines mutare possint, an non intelligis, quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ omnia tu nullo modo sentire uideris Apollo, Tibi Iupiter dedit Locro respondisti, dabitq; mala. Non recte o Apollo, non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iuppiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum non punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur, qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artem depone. Erit enim quod fatatum est, etiā si nō prædixeris. Lycurgum autem illum, qua ratione laudasti o Apollo: Nam si bonus erat, non illi hoc, sed fati tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus, ut tu prædicas, non sponte, sed uia bonus erat. Quasi quispiam mēte captus formosos laudet, & deformes uituperet, iure namq; neque homines dicere possunt. Noluisti nos Iupiter bonos esse, imo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysispe atq; Cleanthes nulla laus attribuenda est, si boni fuistis, ita uirtutem quidem laudabo, uos autē minime. Quare Epicurum quoq; non dignum fuisse assero, quem obprobrijs peteres. Mollem atq; iniuriam appellas eum o Chrysispe, q̄ iuris sui nō fuit. Hæc quomodo dicebas, si sponte ipsum peccare non credebas? Hæc Oenomaus, qui tibi si non satisfacit, reliquos philosophos perlegere non graueris. Multi enim atq; insignes aduersus huiuscemodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua, quoniam multi tam docti q̄ indocti falsa opinione tenent, sumere statui.

Itidem ipsorū gentiliū philosophorū uerba cōtra eos qui fatum esse opinant. CAPVT VII.

Primum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum addias. Chrysippus enim & nos causam esse agitabilem, & omnia fieri fato contendens, Homeri testimonio utebatur, quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostendit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus, qui in primo de fati libro necessitate omnia fieri autoritate multorum arguit, & demū Homerum inducit dicentem.

n. ij. Qua

Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit.

Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris

Quum mater peperit illum. Et alibi.

Non est qui fixas Parcarum auertere leges

Effugere aut possit.

Non recordabat enim inquit contraria istis alibi Homerus cecinit se, quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit, cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat, quid enim clarius atque acrius illis: Vt caderent tribuit sua certe amentia causam.

Etrursus.

Quam falso accusant superos stultique quærentur

Mortales: etenim nostrorum causa malorum

Nos sumus, & sua quemque magis uecordia lædit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fati faciunda nobis probat, quibus etiam ab illis carminibus parca ab Homero Chrysippi dogma confirmat. Non enim omnia, sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit. Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit. Non omnia profecto, sed mortem fati ac necessario euenire ostendit. Hoc ipsum etiam illud uult.

Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris. Non enim omnia, sed quædam fato destinato necessario sibi euentura confirmat. Illud quoque ab Homero optime dictum est. Non est qui fixas parcarum auertere leges. Effugere aut possit. Quis enim potest quæ necessario impendent effugere? Non ergo suffragatur Homerus Chrysippo, uerum etiam refragatur. Ille namque apertissime a nobis multa fieri predicat, necessario autem cuncta fieri nunquam ab eo dictum est. Chrysippus vero necessitate fatorum cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta sit, non pollicetur ueritatem rerum docere, sed uarias hominum opiniones plerumque ponit, unde non est alienum ab eo contraria nonnunquam dicere. Philosophis autem & contradicere ipsis turpe est, & poetarum uti testimonio magis quam ratione turpissimum. Putat autem insolubilibus uti argumentis expositione nominum. Fatum enim dicit dictum quoddam determinatumque diuinitus esse. Parcas autem e contrario, quoniam nemini parcant. Sortes, quia ita sortitum unicuique sit, ac ideo tres esse parcas arbitrantur, quia tria sunt tempora in quibus

in quibus omnia inuoluunt. Lachesimeque dictam esse, quia Lanchanim
 græce, euenire per sortem designat. Atropon, quia uerti non possit.
 Cloton, quonia contorta & coordinata omnia teneat, hoc enim no-
 mina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessi-
 tatem demonstrasse. Ego autem satis mirari non possum, quomodo
 nihil se penitus afferre non sensit. Significant enim nomina quemad-
 modum exposuit, positaque ab hominibus sint ea de causa, cur igitur
 o Chrysippe uulgares ubique opinione sequeris? An forte, quia omnes
 uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti
 neminem esse hominem, qui non æque ac Orestes & Alemeon insa-
 niat, præter solum sapientem. Deinde addis unum uel duos aut ad-
 modum paucos sapientes fuisse, opinionesque multorum de gloria,
 de diuitiis, de regno, de uoluptate, quæ omnes pene bona arbitran-
 tur, tanquam uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pe-
 ne leges male positas a rebus publicis putas? Cur autem tam mul-
 tos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt, qui falsas opi-
 niones non habent, nisi forte recte tunc omnes opinari dicas, quan-
 do tecum conueniunt. Cum vero diuersa que tu putant, tunc furiosos
 appelles. Nam cum te sapientem non nomines, non erit nobis argu-
 mento recte illos sapere, qui tecum conueniunt. Deinde quare om-
 nes furere dixisti, cum laudare quasi sapientes, quia te sequuntur,
 debuisses? Ad hæc etiam si non furere illos ego asseram, cum tamē
 a sapientia longe absint, ridiculosum est propter positionem nomi-
 num eorum uti testimonio, quos non præstantiores teipso, neque sa-
 pientiores arbitraris, nisi forte eos, qui ab initio hæc nomina excogi-
 tarunt sapientes fuisse contendas, quod ostendere nullo pacto pote-
 ris. Sed sit ita, quomodo ergo nominibus significatur, omnia simpli-
 citer satis fieri, & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & Parcarum
 numerus, & nomina ipsarum, & fufus, & glomeratum in eo filum,
 cæteraque huiusmodi inuitabilem a seculo determinationem cau-
 sarum ostendunt. Quæ tamen necessitas earum rerum solummodo
 est, quæ necessario euentura sunt, quæque aliter accidere non possunt.
 Quæ uero non quas infinitas esse scimus, earum alias dijs homines
 attribuerunt, alias uoluntati nostræ subiecerunt, alijs natura præest,
 alijs fortuna, quam mutabilem atque instabilem esse uolentes præsci ho-

mines significare in pila sedentem depingunt. An hæc omnibus ita esse non uidentur: Ita quæcunq; fato aut fortuna fiunt, omnia diuinitus fieri arbitrant, quæcunq; autem nos agimus, nostræ uoluntati attribuunt. Quare uides non attestari tibi uulgarẽ hominum opinionem, sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidem libro huiusmodi demonstrationibus uicitur Chrysiptus, in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur, quæ nos incipientes cõscripsimus, ut puta studia hominum retunduntur, nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis, quæ tamen ad gubernationem totius referantur, ea fatata esse. Utitur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere, sed si eam diligenter custodieris, ab hostibus quoq; non capite fatatum est, si hostes caueris, liberos quoq; habere fatatum, si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret Milonem inquit pugilem intactum fato certamine abiturum, non recte arbitraberis, si luctaturum eum putares, sic & in alijs res se habet. Multa enim sunt, quæ fieri non possunt, nisi nos quoq; studium conferamus. Ita enim fatata sunt si nos uoluerimus. Miranda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro, & nigrum albo, & calidum frigido, contrarium est, sic & fatum libertati nostræ contrariũ. Nam quæ fatata sunt, siue nolis siue uelis, omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt, ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est, ne uestem amiserim, & liberi nati, quia uxorem cognoscere uolui, nec captus ab hostibus, quia fugi, & intactus e gymnasio recessi, quia certare uolui, quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant, nihil uoluntas mea contulit, & si contulit, non fatata. Non possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt, nam uoluntas nostra fati continetur. Quomodo inquam fatata sunt, si mee potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fati uoluntatem nostram, uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit, si uxorem cognoscere uolueris, si nolueris igitur, non habebis. Hæc ita dicere in rebus fatatis non possumus. Non enim morituros omnes homines, aut non morituros, si hoc uel illud fecerint, sed simpliciter morituros dicimus.

mus, susceptibilesque doloris esse simpliciter dicimus, siue uelint, siue non. Quare patet quando aliquid fit, quia nos operam dederimus a nulla causa contineri, sed nostra id esse potestatis, quod si ita est, nulla serie causarum a seculo continebatur, nisi forsan ipsum quoque uelle ac nolle fatatum in nobis sit, ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igitur in nobis potestas esset, nisi diligentia mea uestis saluaretur, & si amitteret, omnis ego culpae profecto expers, quemadmodum nulla dignus laude, si saluaretur. Haec Diogenianus. Nunc Aphroditum audiamus Alexandrum preclarum in philosophia uirum, qui in libro, quem de fato ad Antonium edidit, his uerbis Chrysippi dogma refutat. Omnium quae fiunt inquit quattuor sunt causae, ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quaedam efficientes, quaedam ad materiam reducuntur, quaedam ad formam, quaedam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia quauis enim non omnia quae fiunt quattuor his causis egeant, nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit, uerum ut res apertior fiat, in re aliqua ista consideremus. Statue igitur causa efficiens artifex est, quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis, ut materia. Species uero aut forma, quae huic subiecto ab artifice imponitur, etiam causa est. Nec istae tres solummodo causae sunt, uerum etiam non minus finis, cuius gratia facta statua est. ut uerbi gratia ad quendam hominem honorandum. Nam absque aliqua huiusmodi causa non esset facta profecto statua. Cum igitur istae causae rerum sint, ac inter se manifestissime differant, quauis in nonnullis concidere uideantur, factum ad efficientem causam, non iniuria reducimus. Nam ad ea quae fato fiunt, ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus, utrum cuncta, an quaedam fatata sint efficiens nobis, causa diligentius est consideranda. Omnium igitur quae fiunt, quaedam alicuius gratia fiunt, cum efficiens ad finem aliquem tendens ea faciat, quaedam nullius, ut barbae tactus, manus nonnunquam extensio, & similia, quae quonia sine aliqua intentione temere fiunt, omnino relinquenda sunt. Quae autem alicuius gratia fiunt, alia natura, alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem peruenit, nisi impedita fuerit. Cum autem finem consecuta sit, cessat motus, ratio etiam nihil frustra facit, sed ad aeternitatem

n iij tum

tum semper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus, quando qui facit cogitatione quæ facturus est prosequitur quæ sunt, quæ artificio, & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest, quod naturalia in se ipsis principium atque causas generationis habent, & fiunt quidem ordine, sed natura faciens nullam utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt, foris habent motus principium, & facientem causam, non in ipsis productionibus suæ faciendis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus, quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt, quoniam in illis quæ finem antecedunt, ipsius finis gratia fiunt. In casu autem atque fortuna, quæ ante finem sunt, alterius gratia fiunt. Accidit autem eis, cum alterius gratia fiunt quasi finis, quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant, considerandum est, ad quasnam efficientes causas connumerare factum debemus, an ad eas reducendum est, quæ nullius gratia, sed factum ad finem aliquem tendere omnes dicimus, quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt, collocandum est. Hæc cum primū ita partitus sit Alexander, multis deinde argumentis ostendit, nihil aliud esse fatum, aut fataum quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatem nostram reduci fata possunt. Præter naturam etiam fieri nonnulla ostendit, cum interdum accidat impedimento quodam naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt, profecto si natura fieri est fato fieri, sicut etiam præter fatum. Videmus enim inquit corpora humana ægrotationibus alijs aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta, nec sumus nescij huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi, & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti, quod similiter animo quoque accidit. Nam præter naturalem inclinationem eius quam complexionem corporis habet, exercitio atque doctrina melior saepe fit. Vnde cum Physiognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute aliena ipsius dixisset, ac a multis idcirco derideretur. Non erat Socrates respondit Zopyrus, huiusmodi enim natura essem, nisi naturam philosophia superassem, Huiusmodi ergo ait esse, quibus natura præest, quæ naturalia nihil a fatis differre ostendit. A fortuna uero ea fieri ait, quæ nullo modo intenduntur, quando alterius gratia

gratia

gratia quædam fiunt, & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem, ut si quis fodiens thesaurum inuenerit, cum huius gratia non foderet, & equus casu saluus, quando non huius gratia, sed alimenti cupiditate hostes fugiens, domum redierit, quæ omnia fato non fiunt. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla enim suspensa morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam habemus causam. Incantationes etiam maleficæ artes, quam causam habeant, incertum est. Sed præter hæc sunt quædam, quæ ad utrumlibet contingentia dicuntur, quæ fato fieri omnino negamus, ut mouere pedem, læuare supercilia, tacere, loqui, cæteraque huiusmodi innumerabilia, quæ fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est, contrarium suscipit. Præterea consilium hominis frustra non est, esset autem frustra, si homo necessario ageret quæ agit. Aperte autem id præter animalia cætera homo possidet, ut non similiter illis phantasia sequatur, sed rationem habeat qua faciunda iudicet, cuius quidem usu ea quæ in phantasia inciderunt, examinans si quidem examinabo probat concedit phantasiæ, & ad agendum mouetur. Sin uero improbat, eiicit, expellitque ipsa rationi obtemperans, unde solummodo de his quæ agere possumus, deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquam consilio egerimus, temeritatis atque sprete consilii crimine postea nos ipsos accusamus, omnes temere aliquid agentes uituperamus, hortamurque consilio uti, quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quæ de fato habetur falsa penitus est, inde patet, quia etiam eius opinionis auctores & docent, & hortantur, & discunt, & consulant. Increpant etiam, castigantque suos, quasi propria uoluntate peccantes. Plurima quoque conscribunt, quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores, ueniamque dignum putant si quis inuitus peccat, sponte autem delinquentes, puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est, libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostræ potestatis concedimus, ut omnia, quæ natura uel fortuna fiunt, quæ nullus fati subiecta dicere audebit. His ita nobis compediōse a summis philosophorum sumptis, quæ diuinis nostrisque scripturis astipulantur, opinionem uero de fato simpliciter redarguunt, non est alienum aduersus

n v etiam

etiam malignam Chaldeorum astrologiam, quam ueluti disciplinā aliquam profitentur nō nihil afferre.

Bardesanes de eodem. CAPVT VIII.

Dicamus igitur nō mea, sed ea quæ Bardesanes uir genere quidem Syrus, doctrina uero cælestium corporum omnium Chaldeorum excellentissimus in dialogo, quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur inquit, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur, quæ omnia sibi cum cæteris animalibus cōmunia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint, coniunctione procreata, natura omnino feruntur. Leo carnes est, salutis suæ propugnat si quis iniuriam infert. Oues scœnum ædunt, carnes non tãgunt, nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit, & pestifero nō iniuriantes stimulo petit. Formica natura duce hyemem suspicatur, idcirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recōdit. A pes mel operatur, & melle nutriuntur. Plura mirabilioraq; possem narrare, sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rationis animalia, & secundum eam iucunde uiuere. Soli autem homines cum & natura ducantur, ut dictum est, mentem etiam & orationem quæ a mente profertur, quasi præcipuum quoddam donum possident, quo non natura feruntur. Non enim unus cibus omnibus est, sed alij sicut leones nutriuntur, alij sicut oues. Non est unus uniuersis uestitus, nō mos, non lex, non unus uiuendi modus, nō simplex rerum cupiditas, singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt, nec uicinos, nisi quantum uolunt imitantur. Libertas enim hominis seruituti subiecta nō est. Nam etiam si sponte seruiat, libertatis suæ id quoq; est, ut possit cum uelit seruire. Multi hominum, ac maxime Alaneorum gentis quasi atroces bestie carnibus aluntur, panem non comedunt, non quia non habent, sed quia nolunt. Nonnulli carnes omnino fastidiunt, alij pisces solummodo ædunt, nonnulli etiam si famæ morerent, pisces nō essent, alij aquā, alij uinum, alij ceruisiam bibunt. A deo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est differentia, ut in oleribus quoq; comedendis cōuenire nō uideant. Sunt etiã qui ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriant, & qui nō iniuriant quidē, sed læsi ppulsant iniuriam

etiam, nonnulli tanquam lupi rapiunt, & sicut catæ furant, alij tanquam oues sic
 omnia ferunt, ut etiam iniuria uexati perpetuant. Vnde alios iustos,
 alios iniustos appellamus. His rebus apertum est, non natura in homi-
 nibus hominem ferri, una enim in omnibus natura est, hæc uero diuer-
 sa, sed in quibusdam natura, in quibusdam uoluntate. Quare in his lau-
 dem uel uituperationem meret, in illis autem iure inculpabilis est. Post
 pauca deinde subiicit diuersas hominibus leges scriptas, & non scri-
 ptas in diuersis regionibus latas esse, e quibus inquit narrabo quanto
 melius possim. Apud Seras lex est, nec occidere, nec fornicari, nec
 adorare simulachra, unde in illa regione nullum templum conspicitur,
 nulla mulier meretrix, nulla adultera nemo fur, nemo homicida, nec
 uoluntate alicuius illorum ardentissima stella Martis in medio caeli con-
 stituta ad eadem hominis coegit, nec Venus Marti coniuncta, ut ali-
 enam quisquam sollicitaret uxorem potuit efficere. At qui singulis etiam
 apud eos diebus, in medium caeli Martem peruenire necesse est, &
 in tanta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud In-
 dos autem & Baetros multa millia hominum sunt, qui Brachmanes ap-
 pellantur. Hi tam traditione patrum quam legibus nec simulachra colunt,
 nec animatum aliquid comedunt, uinum aut ceruisiam nunquam bibunt, ab
 omni demum malignitate absunt soli deo attendentes. At pro cæteri
 omnes Indi in eadem ipsa regione adulterij, cæde, temulentia, simula-
 chrorum cultu inuoluunt, inueniuntque ibi nonnulli, imo uero gens quæ-
 dam Indorum est in eodem climate habitans, qui homines uenantes at-
 que sacrificantes deuorant, nec ulli planetarum, quos felices ac bonos ap-
 pellent, a cæde ac sceleribus istis prohibent, nec maligni Brachmanas
 pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud Persas lex erat, filias, so-
 rores, matres quoque ipsas in matrimonium ducere, nec in Perside so-
 lum, uerum etiam quicumque Persarum ad alia climata orbis e pa-
 tria exiuerunt, nephanda hæc diligenter matrimonia celebra-
 runt, quos aliae gentes hoc scelus abominatae Maguffeos appel-
 lant. Suntque usque ad hodiernum diem in media Aegypto,
 Phrygia, Gallatiaque plurimi Maguffæi successione patrum,
 eisdem sceleribus contaminati. Nec dicere possumus in termi-
 nis, & domo Saturni cum Saturno ipso in natiuitatibus omni-
 um Martem aspiciente Venere fuisse. Apud Getulos lex ista a mulie-
 ribus

ribus agros coli, aedes aedificari, huiusmodiq; caetera opera fieri, & ad haec ut quibuscunq; uelint, conueniant, nec a maritis accusant, nec adulterae appellant, cum passim omnibus misceant, ac praecipue aduenis. Aspernant quoq; apud eos foeminae uniuersos odores, nec tintis uestibus induuntur, & nudis omnes pedibus degunt, cum uiri apud eos ecotra & uestibus & odoribus & coloribus uarijs gaudeant, nec id mollicie faciunt, Fortes em & bellicosissimi praeter caeteras gentes sunt, nec omnes apud eos natae foeminae in Capricorno, aut Aquario male affectam Venerem habuerunt, nec uiri omnes in Ariete una cum Marte constituta Venere nati sunt, quod fortes simul & delicatos efficere uiros Chaldaeorum nugae conclamant. Mulieres in Bactris praestanti ornatu atq; unguentis utuntur, & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultae singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atq; lapidibus phaleris equorum ornatis, nec caste uiuunt, sed tam seruis quam conuenis permiscent, nec a uiris accusantur, quippe cum eorum dominari uideant. Nec Bactrianarum omnium natiuitas, Venerem cum Ioue ac Marte in medio caeli & terminis Veneris habuit. Apud Arabes adulterum omnes interimunt, & suspectum solummodo puniunt. In Parthia uero atq; Armenia interdum a iudicibus iudices, interdum occisi a cognatis homicidae necant. Qui autem uxorem aut filium aut filiam, aut caelibem fratrem aut inuolutam sororem interfecerit, nec accusatur quidem, lege namque ita sanctum est, cum apud Graecos & Rhomanos uideamus maiori supplicio parricidia expiari. In Atrijs qui aliquid uel minimum furatus est, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furat, sputis dedecoratur. Romanorum legibus uulneribus caditur. Ab Euphrate fluuius usque ad orientalem oceanum, cui caedes uel furtum obijcitur, non magno moerore torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit, si res in lucem uenerit, magnitudine ignominiae seipsum interficere cogitur. Graecorum etiam sapientes, speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga parentes atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse, & interficiunt, & sepulturae tradere non dignantur. Apud Gallos autem pueri publice nubunt, nulloque dedecore propter legem notantur. Nec est profecto possibile omnes, qui apud Gallos produnt

florem

florem aetatis Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis terminos occidentes habere. Multi apud Britannos unam uxorem habent, apud Parthos contra multae foeminae unum maritum, castique omnes uiuunt, legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent, sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Vnde oēs naturali lege eodē tempore pariūt, masculisque interfectis solas foeminas alunt, bellicosaeque omnes similiter sunt, magnam exercitationis bellicae curam gerentes. Mercurius in domo sua cum Venere a Chaldaeis efficere dicitur homines numularios, & quae fingere atque pingere sciunt. In domo vero Veneris unguentarios, uocem exercentes, histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & Mauros, in superiore quoque Libya & exteriori Germania, & apud Sarmatas, & Scythas ceterasque gentes, quae septentrionales ponti partes habitant, in Alania quoque atque in Albania, Othene, Saunia atque Aurea, nullus numularius, nullus pictor, non architectus, non geometra, nemo exercens uocem, nemo fabularum actor inuenitur, sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus Mercurij atque Veneris huiusmodi coniunctio inuenitur. Omnes Medici canes non parua alunt cura, quibus morientes homines adhuc spirantes proiciunt, neque omnes in natiuitate diurna Lunam cum Marte sub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant, quibus cum sponte uxores coneremantur, nec omnes quae sponte rogum mariti ascendunt, mulieres natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt, nec est possibile omnes, qui ita se suspēdunt, interceptam a Saturno atque Marte Lunam habuisse. Quid plura? singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur, Vbique autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem pualere uidemus, nec natiuitas aliquid nolentes Seras ad homicidium compellit, aut Brachmanas ad esum carniū, nec Persae a sceleratis nuptijs remouent, nec Indi a rogo, nec Medici canibus, nec Parthi ne multas ducant uxores, nec a castitate Mesopotamienfes foeminae, nec Graecia gymnasijs, ubi nudis corporibus exercent, nec Rhomani ab imperando, nec Galli ne muliebria patiantur, nec gentes omnes, quas Barbaras appellamus, masculinam cognitionem approbandam ducunt. Singulae namque gentes, ut uolunt, & quā

& quando uolunt libertate sua utuntur, legibus moribusq; obedi-
 entes. Naturam quoq; ipsam, quæ corpus homini tribuit sequentes
 interdum sponte, sepius etiã coacti, suntq; ubiq; diuites atq; pau-
 peres, principes & subditi, sani & ægroti, nemoq; ipsorũ necessaria
 natiuitatis sorte hæc cõsecutus est. Hæc o Bardesane, quis satis nos
 mouent, astrologi tamen terræ orbem in septem climata partiunt,
 & alius in alio climate planetarũ dominari dicitur, diuersasq; leges
 hominum a principibus positas, quos nõ aliena a legibus quas tulerunt,
 loca stellarum habuisse nõ est impossibile. Non est o Philippe
 uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septẽ partibus di-
 uidatur, in singulis tamen partibus multas, nec. vii. solummodo. vii.
 planetarum instar, nec. xij. ad. xij. numerum signorũ. nec facierũ nu-
 mero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differẽtias inueniemus.
 Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno em In-
 dorum climate atq; regione sunt, qui a carnibus omnino abstinent,
 & qui uel humanas carnes deuorant. Et Maguslei nõ in Perside so-
 lum, sed ubicunq; habitant, filiabus matrimonij me iure cõnectun-
 tur, multaq; Barbaræ gentes, aliæ meridiem, aliæ occasum, aliæ or-
 tum, aliæ septentrionales partes, diuersas & regiones & climata ha-
 bitates, nulla mercuriali scientia participant. Quot sapientes puta-
 tis malas leges sanxisse: quot leges necessitate solutas: quot uictores
 leges uictis dedisse: nec tamẽ Stellarũ aliqua proprium clima muta-
 uit. Nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerũt, & Bar-
 barorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis,
 quod oēs facile ad hanc ueritatẽ adducere potest. Omnes Iudei
 mosaica lege in octaua die pueros circũcidunt, nec alicuius Stelle ui-
 cogunt, nec regionis tẽpore impellunt, nec alienis moribus, ut ali-
 ter faciant, inducunt. Nã siue apud Syros siue apud Galatas, siue in
 Italia, siue in Græcia, siue in Parthia, ubicunq; sint, legẽ suã seruant,
 quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Nõ em possibi-
 le est eandẽ habere natiuitatẽ oēs Iudeos. Præterea una semp. vii. di-
 erum ubicunq; fuerint, ab omni opere cessant, nec iter agũt, nec igne
 utuntur, nec genethliaca qdam ratio coercet Iudæum ædificare uel
 diruere domum, uendere aut emere illo die, atqui multi eorum eo
 die nascunt, multi ægrotant aut sanantur, multi deniq; eo die moriunt.

riuntur: Hæc enim liberi arbitrij non sunt. In Syria & Osroene sunt etiam Galli, & Phrygia matris deorum multi abscindebant, deinde rex Abagarus omnium quoque manus, qui id agebat, abscindi iussit, nec quisque postea in Osroene uirilia sibi amputauit. Quid autem dicemus de christianorum secta, qui in omni parte orbis, imo uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas Parthi christiani ducunt uxores, nec canibus mortuos obijciunt Medi, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt, nec Aegyptij Apin, aut canem, aut hircum, aut Felem colunt, sed ubicunque sunt, alienis legibus & moribus uiuere, nec cogi possunt, nec genethliaca ratione, aut sua, aut principis alicuius impellunt unquam, ut quæ nephada magister eorum duxit, facienda putent, sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatus intolerabiles sufferunt. Nam quæ admodum libertas nostra cogi non potest, sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere. Et certe si omnia potestatis essent nostræ, nos essemus uniuersa, sin vero nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uolente, nihil impediri potest, illius enim potestati cuncta subijciuntur, qui unicuique naturæ proprium aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium, ut libertate uoluntatis atque iudicij uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem per auctoritatem scripturæ ab Origene.

CAPVT IX.

Verum quoniam ab exterioribus multa iam ad hæc rem colligimus, non erit ab re non nihil a sacris afferre literis, ut undique fallitate obruta, ueritas facilius emergat. Sed quoniam nudas intelligere sacras uoces perfectior est, ab excellentiarum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quantus fuit ille Origenes, quem non negauerim, laboribus suis persuasus, ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio, quem exteriores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam, minime ignorat. Audi ergo quid de proposita questione sentit, & quomodo totam hæc rem in commentarijs super Genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius exponere in signa facta esse luminaria, Solem scilicet atque Lunam & reliquas stellas. Non enim solum gentiles Stellarum coniunctione atque aspectu, qui in terris sunt, necessario accidere credunt,

*Z. Anno m. d.
origen. q. d. 17. 17
roclis*

cr. dñt, quam uim fatum appellant, uerum etiam multi ex fidelibus
 cōturbant, impossibile aliter fieri credentes q̄ Stellarū cursus effece-
 rit. Vnde sequit̄, nullam in nobis esse libertatē, nullam opationem
 nostram laudari aut uituperari iure posse. ita p̄dictum a scripturis
 dei iudicium, quo alij ad æterna supplicia, alij ad æternam beatitudi-
 nem destinant, falso fore p̄dicaretur. Quid plura? ipsa quoq; fides,
 & Saluatoris nostri aduentus, & omnis prophetarū labor, ac aposto-
 lorum in constituendis ecclesijs p̄dicatio, inania erunt, nisi forte
 Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coactū
 fecisse quæ fecit, passumq; fuisse quæ passus est, nec suæ deitatis, sed
 Stellarū cuncta uirtute euenisse. His impijs uerbis etiam illud confi-
 citur, ut fideles fato ducti, in Christum credant, quos libenter inter-
 rogabimus, quamobrem deus huiusmodi mundum produxit. An
 ut in eo alij absq; ulla culpa muliebria paterent, alij immanes bestias
 crudelitate uincerent, homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet
 hæc innumerabilia dicere: in q̄bus non hominibus, sed deo cul-
 pam attribuunt, quē nullo modo iustum esse ostendere poterunt?
 Quomodo enim q̄ tot tantaq; mala produxit iustus esse dicet? Præ-
 terea interrogandi sunt, utrum etiam ipsi, qui hæc dicunt, Stellis sub-
 iecti sunt, an soli miseriam effugerunt. Si primum manifestum est, q̄
 a Stellis etiam hanc opinionem consecuti sunt, quæ si uera est, cur o-
 mnibus insita similiter non est. Sin alterū, cur non omnes simpliciter
 ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanae a-
 guntur? cur orant? cur fouent? cur temere aliquid a deo petunt?
 Quid plura? abūde namq; his paucis patet temere susceptam a mul-
 tis opinionem de fato. Quare autem cum illud consyderemus, sint
 in signa luminaria in hunc sermonem incidimus, nunc explicemus.
 Qui ueram alicuius scientiam ab alijs acceperunt, aut ab his, qui in-
 terfuerunt passiq; sunt, aut ab his, qui uiderunt, aut ab his qui nullo
 modo interfuerunt, sed auditu didicerunt, docentur. Si ergo ab alio
 quis audit factum esse, aut facturum aliquid, cuius tamen ille nec fuit
 nec erit causa. Si hic idcirco quoniam ab illo didicerit causam ipsius
 fuisse illum, uel futurū esse arbitratur, nō parum profecto errat, ue-
 luti si quis prophetæ librum euoluat, in quo de prodicione Iudæ scri-
 bitur, & cum iam paratam rem uideat, quoniam a libro futurum id
 didicit,

didicit, librum causam putet, aut si nō librum, ip̄um auctorem libri, uel hunc quidem minime, sed deum qui inspirauit. Nam quemadmodum prophetæ de Iuda diligentius uerba examinata, nō fuisse deum causam proditionis ostēdunt, sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum, sic si quis altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationē scrutari, & quod in quibusdam futura nō impressit, nec eum qui p̄sciuit omnium quæ p̄sciuit, nec eas res, quibus præscita impræssa sunt, causam esse profecto intelliget. Deum igitur omnia futura præscire, quanq̄ etiam per communem de deo cōceptum clarissimum sit, tamē & a scriptura nō nihil afferamus. Susanam ergo audiamus dicentem. Deus æternæ qui absconditor es cognitor, qui nosti omnia anteq̄ fiant, tu scis quod falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide autem in tertio Regum, nō solum res gestæ, sed ipsum quoq̄ nomen regis complures annos propheticæ sic cōscribuntur. Et cōstituit Hieroboam diem solennem in mense octauo quododecimo die mensis, in similitudinem solennitatis, quæ celebrabatur in terra Iudæ, & ascendit in altare quod erat in Bethel ut immolaret uitulis, quos fabricatus fuerat. Et post pauca. Et ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus iaciente, & exclamauit contra altare in sermone domini, & ait, Altare altare, hæc dicit Dominus, ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit in te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succedunt, & ossa hominum incēdet super te, deditq̄ in die illa signum dicens, hoc erit signum quod locutus est dominus. Ecce altare scindet, & effundet pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repete altare scissum ac effusam pinguedinē fuisse secundum signum, quod homo dei dederat in uerbo domini. Apud Esaiam autē, qui multo ante captiuitatis tempora fuerat, nominatim de Cyro mētio fit, qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit autē dominus Deus, Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexterā, ut subiciā ante faciē eius gētes, & uires regū fundam, aperiam ante eum ianuas, & urbes nō cludent. Ergo ante ibo & montes humiliabo, portas areas conteram, & uectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, ut scias quia ego dominus, qui uoco nomen tuum deus Israel, propter seruū meum Iacob,

o & Israel

& Israel electum meum. Quibus dilucide significat propter beneficia, quae populo contulit, multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoque Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum namque Assyriorum, argentum Persarum, aes Macedonum, ferrum Romanorum imperium praetendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro, & de quattuor Alexandri successoribus, de Ptolemeo quoque rege Aegypti, qui cognominatus est Lagus, his uerbis scribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terrae, & habebat cornu inter oculos suos, & uenit usque ad arietem illum cornutum, quem uideram stantem coram Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. Cumque appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum, & percussit arietem, & contriuit duo cornua eius, nec poterat aries resistere ei. Cumque misisset eum in terram conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis, cumque creuisset, factum est cornu eius, & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos coeli. De uno autem ex his egressum est cornu unum, & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima praedicta fuisse non ignoramus, locum ubi natus, ubi educatus est, recessum in Aegyptum, miracula etiam quae fecit, & quomodo Iudas eum tradidit. Haec enim omnia argumento sunt, deum ab aeterno cuncta praescire. Ipse quoque Saluator euerisionem hierosolymorum praedixit. Quorum haec ut facilius enodare possimus, quomodo Stellae in signa factae sunt. Sic igitur sitas esse in caelo Stellas non ignoramus, ut & contrario motu, quoniam uniuersum, & alias tardius, alias uelocius ferantur, ut hoc modo per uarios earum aspectus atque coniunctiones tam uniuersa quam singula, non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus Stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes, quibus ut postea ostendemus, haec scire necesse est, percipiant. Cum autem homines aut quibusdam observationibus, aut aliquorum spirituum & doctrina, quae ordinem suum transgressi, multa hominibus suggererent, nonnulla Stellarum motu confusius prauiderint, putarunt eas a quibus capiuntur, causas earum esse rerum, quas non efficiunt, sed significant, de quibus omnibus breuiter ac exquisite secundum uires nostras dicemus

dicemus. Proponantur igitur hæc ordine cōsideranda, quo pacto cum a sæculo futura deus omnia præsciat, libero nos arbitrio fruamur, & quomodo Stellæ nō sint humanarum rerum causa, sed solummodo signa, & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeāt, sed uirtutibus, quæ superiore homine sunt, hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo, quamnam causa fuerit, ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur, quod Gentiliū sapientes in magnos intrusit errores. Cū enim præscire deum uniuersa minime negarent, necessario nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam si ab æterno inquirunt, iniustum aliquid futurum deus præuidit, nec scientia diuina falli potest; erit omnino ille iniustus, nec possibile est iniustum eum non fore, cum nō possit aliter agere quā deus præsciat, ex quo ad sequentia etiā nonnulli descendentes frustra culpam iniustos cōtendunt. Similiterque de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur liberā non esse hominis uoluntatem, si deus frustra præsciat. Aduersus quos dicendum, quod omnia deus ab æterno uideat, antecedentia, sequentia, causas rerum atque effectus, nec tamē omnium est causa. Nam quemadmodum si quis temeritatē hominis alicuius perspexerit, quæ ignorantem eum cognouerit, & propter temeritatē eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera, in quibus lapsus misere iacebit, nō effecit hunc ipse temerarium illi homini lapsum. sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum recte acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa, nec enim ullo pacto ad peccandum deus quemque impellit, aut mouet, sed e contra, dicam enim etiā si absurdum multis forsitan uideatur id quod futurum est, causa est, ut deus euenturum illud præuideat, non ergo ideo fit, quia præscitur, sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus, sic accipit quasi necesse sit omnino fore, minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor ludas præsciebatur, necesse fuisse ipsum prodere, si sic enim esset, non uituperaretur ab his, qui proditurum præuiderunt. uituperat autē nimium, quoniam potuisset etiā nō prodere. Audi quid Propheta de ipso dicit. Nec sit qui misereatur pupillis eius, pro eo quod nō est recor-
o ij datus

datus facere misericordiam, & persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare, & dilexit maledictionem & uenit ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturus sit, posset autem etiam aliter fieri, hoc ipsum est quod dicimus, praescientiam enim dei ueram non esse, impossibile simpliciter est. Quae vero contingentia sunt, quaeque accidere & non accidere possunt, ea uel uentura uel non euentura deus certe prauidit. Sed liquidius forsitan hoc modo dicitur, Si continget Iudam prodere, praesciuit hoc deus, si non continget, similiter deus praesciuit. Cum ergo duo haec contingentia sint, & potestas in Iuda sit, deus praescientia sua prauidit quod a Iuda eligaretur, nec praescientia dei ex contingenti, necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui, possibile est Iudam proditorem fore, sed contrarium quoque possibile est. Quamuis ergo contingens utrumque sit, ego tamen uideo proditurum. Non enim similiter istud accipiendum est, quemadmodum si diceres prauidere deum hunc hominem nunquam uolaturum, nulla enim uolandi potentia inest homini, sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit, qui rationi non obtemperat, is peiora sequitur. Qui vero ratione cuncta idcirco inquirat, ut rationi parcat, is uirtuti adheret. Ille uoluptate delinquit, nihil de honestate curat, hic communi conceptioni persuasus, rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest, qui laborem sufferre nolit, alter spernit atque repellit uoluptatem omnem, quia dedecus eius formidat. Quod uero praescientia dei nullam necessitatem nobis imponit, inde quoque affirmari potest, quia saepius in scriptura, poenitentiam per prophetas mandasse inuenitur, nec cognouisse simulauit, utrum conuerteretur delinquentes an non, ut apud Hieremiam scribitur. Forsitan audient & agent poenitentiam. Sed aequaliter utrumque contingens a diuinitate esse ostendit, ne praescientia sua palam facta audientes deiciat, quasi necessario aliquid eorum futurum sit, nec in delinquentibus conuertere & non conuertere potestas insit, & haec res peccandi causa foret. Et contra, si conuersionem eorum omnino futuram praedixisset, huiusmodi praedictio dissolutionis causa fuisset, faceretque ne uiriliter in uoluptate insurgerent, quasi emendatio uelint nolint uel futura sit. Sic enim praedicto impedimento futuro boni esse uidetur. Cum igitur prouidenter deus mundum gubernet, merito

merito

merito futura cœlauit, quorum cognitio minime hominibus cōducit. Si enim malos futuros se p̄uiderent, desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherent. Cuius rei gratia dictum esse in Exodo arbitror. Quis fecit surdastrum & surdum, & uidentē ac cæcum, an non ego dominus Deus? Eundem enim cæcum atq; uidentem fecit, alterum ad præsentiā, alterum ad futura. De surdaastro uero ac surdo dicere, alienum ab hoc proposito est. Non autē ambigimus ea, quæ in nobis non sunt, causam esse interdum eorum, quæ in nobis sunt. Facimus enim aliqua plerumq; libēter, aut non facimus, quia nōnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatem putat, ut nulla præcedente, uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur, is mundi se particulam esse cōtineriq; ab uniuersō oblitus est. Sed de p̄sciētia diuina, quod nullam necessitatē agendi hominibus afferat, breuiter ita dictum sit. Nūc ostēdamus nihil humanarum rerum a Stellis effici, sed tantummodo significari. Primum igitur illud patet, si quid a Stellarum sextili ponamus aspectu, qui hodie fiat, efficietur, nullo posse illud pacto p̄teritum esse, prius em̄ efficiens effectum est. Nō ignoramus autem eos, qui hanc scientiam profitent̄, multa præterita hodierna stellarum propositione p̄dicere. Nam cum positionem Zodiaci diligēter in duodenas sedes diuiserint, gradusq; ac minuta singulis cōuenientia domibus perspexerint, ac erraticas Stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint, & ortus atq; occasus, aspectus & cōiunctiones cōsiderauerint, nō solum futura, uerum etiam ea que natiuitatē hominis & cōceptionem præcesserunt, dicere conantur. Patris enim fortunas & corporis eius prosperas, aut e contra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positioe p̄cipi posse putant. Verum de gradibus domorum alijsq; huiusmodi postea dicemus. Nūc quasi exquisitissime om̄ia possint inuenire interrogentur, si res humanas necessitate agi Stellarum putatis, quomodo talis hodiernus aspectus, ea quæ p̄cesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est, inuenitur autem uere dixisse astrologus de p̄teritis, patet nō a Stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nō nihil ueri eam rem putat cōtinere, certe necesse est, ut cōcedat nō fecisse id Stellas, sed solummodo significasse. Quod si quispiam obij-

o iij ciet

ciet praeterita quidem significari, futura uero a Stellis effici, differentiam ostēdat, causam discriminis afferat. Quare quae ad patrem, matrem, fratresq; pertinet, praeteritaq; sunt, haec positio significat, futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unquam uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint, nihil humanarum rerum a Stellis effici, sed forsan significari cōcedent, tanquam si non a Stellis tam praeterita quam futura, sed ab ipso deo per prophetica orationem quandam quispiam perciperet. Nam quēadmodum potestas humana, ut diximus, minime tollitur, quamuis deus quaecunq; facturū sumus prauideat, sic etiam signa, quae ad significandum diuinitus ordinata sunt, libertati nostrae nequaquam officiūt, sed est uniuersum coelum quasi liber quidam apertus, omnia futura in se conscripta cōtinens. Idecirco in oratione Ioseph, quod a Iacob dicit, sic intelligi potest. Legi enim inquit in tabulis coeli quaecunq; cōtingent uobis & filijs uestris. Forsan autem etiam illud complicabuntur coeli, ut liber significatiuas futurorum rationes cōsumatas. & ut ita dixerim, adimpletas fore ostendit, sicut prophetias etiam adimpletas dicimus, cum iam euenerint. Hoc modo in signa secundū scripturae uocem Stellas factas arbitramur. Hic Ieremias autem ut homines ad seipsum conuertat, utq; formidinem q̄ a signis impendet auferat, ac ut omnem forsan huiusmodi opinionē ab hominum animo eiciat. A signis inquit coeli non timeatis. Sed rursus alia ratione non efficientes Stellas esse ostendamus. Concedentes igitur interim posse ab hominibus hanc scientiam conprehendi, querimus quomodo a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nam si patibulo moriturum aliquem dixerint, nō a natiuitate sua id solummodo, uerum etiam fratrum, filiorū, aliorumq; attinentium, imo uero etiam interfectorum posse intelligi credunt. Stultum mihi certe uidetur, in unaquaq; tam multarū natiuitatum mortem unius esse contentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt, si quis eos interroget, in una ne uniuersi positione. Iudei omnes in lucem aduntur, ut necesse sit in octauo die omnes circumcidi, & statim in hanc uitam ingressi, male uulneribus affecti, medico egeant. Ismaelem autem qui in Arabia degunt, tredecim annos cunctos circumcidi. Ita enim de ipis traditū est. Quomodo enim

enim hæc in quibusdam gentibus Stella perpetuo faciunt, in quibusdam nunquam, & nulla profecto ratio uerisimilis, ut mihi quidem uidetur, afferri potest. Verum cum multâ prouidendi uia ab hominibus excogitatae sint, ut augurium, aruspicium, somniorum interpretatio, nescio cur alias omnes uias significare, tantum genethliologiam uero efficere putarunt, Si enim futura cognosci possunt, ut hoc sibi gratis concedamus, fiunt autem inde unde cognoscuntur. Quare a Stellis potius quàm ab extis, aut auibus, aut somnijs, aut fulguribus, & tonitruis producuntur. His satis demonstratum esse puto, Stellas non esse causas humanarum rerum. In presentiarum perscrutemur, an uerum sit exquisite loca Stellarum & domorum posse ab hominibus inueniri, quod superius (nihil enim oberat) dedimus. Afferunt igitur Genethliologi, Planetarum loca exactissime inuenienda, ut & gradus & minuta, & minorum minuta non ignorentur. Similiter non signum solummodo, ueram etiam gradum & gradus, minuta primæ domus, quam ascendentem appellant, recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediæ signi occupet partem, ascendentis minutum inuenies, cum tam minutam diuisionem temporis habere nequeas? Opus enim esset scire quota hora & minutis, minorumque minutis ex utero puer effusus sit. Alia enim atque alia posse significari uolunt, minimo temporis discrimine habito. In Piscibus uero atque Ariete per obliquam istorum ascensionem signorum (hora enim & tertia horæ parte ascendere pene uidentur) minimam temporis partem, magnam mutationem facere non ignoramus, ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendentis immutet. Sed hoc etiam eis concedatur. Demonstratum autem esse scimus, quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur, Sic & fixas centum annis uno gradu moueri, & in hoc spacio temporis positionem signorum mutari, cum aliud sit intelligibile illud signum, aliud quod quasi figura quadam est. At non ad figuram, sed ad intelligibile aiunt, omnia signa esse referenda, Quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam sibi condonemus, ut aut intelligibile signum comprehendere, aut a sensibili ueritas haberi possit. Quæ autem commixtione, compositione, ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asserunt, profecto concedet nullo modo sciri

sciri posse. Quomodo enim quantum diminuat a latione maligni propter inspectionē benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno cōceditur, quoniā locum eius aspexerit, aut mutet, aut imminuat, aut mixtura quadam inde fiat quis percipiet? Quae omnia si quis altius inspiciat, facile credat nō posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit, uidebit in pluribus errare, q̄ ueritatem consequi genethialogicos. Quamobrem Esaias etiam quasi haec om̄ibus impossibilia sint, ad filiam Chaldaeorum, qui maxime ista profitent̄, ait. Ad sint, & saluam te faciant astrologi, cœli annūcient tibi qd tibi accidat. His em̄ uerbis docemur uel diligētissimos in hac re Chaldaeos nō posse prædicere, quae uelit unicuiq; gēti deus attribuere. Haec Origenes. Demonstratum iam esse puto nec deos, nec bonos dæmonas gētilium deos esse. Sed e contra, seductores quosdam atq; maleficos nulli magis rei studētes, q̄ ueritatis euerfioni. Ita cum magnos in genere hominum errores perspexerint, fatore etiam necessitate falsa, om̄es pene gētes decaperunt, a quibus erroribus nemo a seculo q̄ dominus & Saluator noster Iesus christus liberauit. Quae om̄ia idcirco in hac Euangelica præparatione priora collocamus, ut rebus ipsis uideas, qua fraude maiores nostri opprimebantur, & unde nos per solam euangelij doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SEPTIMVS.

Repetitio Gentilium Theologiae. CAPVT I.

Hic ergo ita dictis atq; ita dispositis, iam tēpus est de Philosophia Hebraeorū ac pietate uitaeq; moribus differere. Nam quoniā falsam religionem gentium nō absq; ratione spreuisse iam demonstrauimus, reddenda modo ratio est, quare sapientia Hebraicae scripturae delegimus. Quod autem nulla sit culpa a Barbaris ueritatem uelle cognoscere, alio tēpore omnem philosophiam, omnemq; disciplinam a Barbaris Græcos accepisse ostendemus. Nunc ꝑo aperire proposuimus ab Hebraeis solummodo uerae pietatis fundamenta iacta fuisse. Ceteri em̄ homines ceteraq; gētes uniuersae præter Hebræos, nihil

rpl